

І. Пилипів

ПРАВОВИЙ СТАТУС ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ (1925 – 1939 рр.)

Проаналізовано правовий статус Греко-католицької церкви в Речі Посполитій на основі конкордату 1925 р. між Ватиканом та урядом Другої Польщі. Розкрито позитивні та негативні наслідки конкордату для ГКЦ у міжвоєнній Польщі.

Ключові слова: Апостольський престол, Греко-католицька церква, Друга Річ Посполита, єпископ, конкордат, митрополит.

Відносини держави та релігійних організацій в сучасній Україні є надзвичайно актуальними і є предметом наукових досліджень релігієзнавців, політологів, соціологів, істориків, юристів, дослідників системи державного управління. З метою аналізу ситуації, науковці вивчають становище церков у різні періоди української історії. Повчальним, на нашу думку, було правове становище Греко-католицької церкви (далі – ГКЦ) в 20 – 30-ті рр. XX ст. у Галичині, що безумовно становить науковий інтерес. Юридичною основою відносин ГКЦ із владою Другої Речі Посполитої став конкордат, укладений 1925 р. польським урядом із Апостольським престолом, у якому було врегульоване державно-правове становище Католицької та Греко-католицької церков країни.

Це питання недостатньо ґрунтовно висвітлено в історіографії. Окремі його аспекти розглядали українські вчені І. Голубенко [1], А. Великий [2], Б. Завадка [3], О. Єгрешій [4], О. Киричук [5], О. Красівський [6], В. Переверзій [7] та польські історики А. Земба [8], С. Коко [9], А. Крохмаль [10], К. Красовські [11] та інші.

Метою дослідження є аналіз суспільно-політичних обставин та церковних і юридичних наслідків конкордату 1925 р. для ГКЦ у міжвоєнній Польщі.

У відносинах із владою Польської Держави ГКЦ була змушена переходити на нову юридичну та політичну площину, значно відмінну від відповідних відносин у часи австрійського панування. Габсбурзька монархія мала великі заслуги перед ГКЦ. За австрійської доби українська церква перебувала під покровительством та опікою Відня й сформувалася у організовану стійку митрополію з живою пастирською, теологічною та духовною спадщиною [12]. У конкордаті 1855 р., укладеному Австрійською монархією з Апостольським престолом, було відзначено, що Церква мала право регламентувати свої відносини з цивільною владою за церковним правом [13]. Австрійський закон з 7 травня 1874 р. залишав для держави достатні можливості серйозним чином впливати на церковне життя [14].

Після закінчення Першої світової війни Австро-Угорська імперія зійшла з політичної карти і в Європі була створена нова система міждержавного устрою. Рада Послів країн Антанти 14 березня 1923 р. ухвалила рішення про приєднання Східної Галичини до Польської Держави. Таким чином, надії галицьких українців здобути незалежність або принаймні національно-територіальну автономію в складі Польщі шляхом дипломатичних заходів були втрачені.

Правовий та міжнародний статус ГКЦ другої половини 20-х – у 30-ті рр. ХХ ст. були зафіксовані конкордатом який уклала з Апостольським престолом Польська Держава. Ініціатива політико-правової або конкордатної фіксації відносин із новоутвореними національними державами належала папі Пію ХІ, який був добре був ознайомлений із тогочасною ситуацією у Східній та Центральній Європі. Конкордатна доба міжнародних відносин Апостольського престолу розпочалася підписанням низки дипломатичних угод з Латвією (1922 р.), Баварією (1924 р.), Польшею (1925 р.), Прусією, Румунією, Литвою, Чехословаччиною, Францією, Португалією та Італією (1929 р.). Ці акти мали ознаки міждержавних угод Апостольського престолу і окремих держав, які оголошували їх у межах своїх офіційних публікацій із відповідними ратифікаційними процедурами [15].

У конкордаті між Апостольською Столицею й урядом у Варшаві, між іншим, мало бути зафіксоване юридичне оформлення відносин між ГКЦ як складовою частиною Католицької церкви і Польською державою.

Апостольський нунцій у Польщі наполягав, щоб при укладенні конкордату обов'язково мали бути враховані позиція та інтереси ГКЦ. Вищі достойники ГКЦ мали надію, що конкордат захистить душпастирів від свавільних дій властей та каральних органів, зобов'яже уряд та місцеві адміністрації поважати права й привілеї священників і монахів. Галицька греко-католицька митрополія домагалася законодавчого оформлення прав української церкви в сфері освіти, культури та науки. Прагнула незалежності в питаннях освіти та виховання священників, збільшити реальний вплив ГКЦ на початкове та середнє шкільництво [16].

Все ж реальна участь ГКЦ у підготовці конкордату була незначною, оскільки про зміст документу у процесі підготовки не були добре поінформовані навіть римо-католицькі єпископи Польщі. Вірменсько-католицький єпископ Ю. Теодорович навіть пробував протестувати з приводу такої секретності, але його протести не дали результатів [17].

Конкордат між Апостольською Столицею та Польською Республікою був підписаний 10 лютого 1925 р., затверджений уставою від 25.04.1925 р., ратифікований шляхом обміну документів 2 червня 1925 р. за підписом Л. Лаурі та представників польського уряду, набув чинності 3 серпня 1925 р. [18]. Польський дослідник К. Красовський відзначив, що польський конкордат був одним з найбільш корисних для Церкви, які заключила Апостольська Столиця після Першої світової війни. На думку церковної влади й пов'язаних із нею політичних угруповань, конкордат гарантував польській Римо-католицькій церкві становище рівноправного партнера [19].

Обидва обряди отримали повну свободу виконання духовної праці, юрисдикції відповідно до християнської моралі та канонічного права (§ 1). Окрім п'ятьох провінцій латинського обряду (Гнезно, Варшава, Вільно, Львів та Краків), було визнано окрему провінцію греко-католиків у Львові, а також у цьому ж місті вірменського обряду (§ 10).

Конкордат містив низку положень, які були корисними всім обрядам та церквам Польщі: свобода зв'язку духовенства та віруючих із Апостольським престолом (§ 2); матеріальна допомога держави у реалізації церковних прав і чинностей (§ 4, 5); релігійна опіка для військових (§ 7); гарантії щодо національних та державних свят (§ 8); свобода церковних шкіл та інституцій (§ 13); непорушність майна церков, інституцій та монастирів (§ 14) та звільнення їх від податків (§ 15); питання щодо вживання мови у

церквах та проповідях (§ 23); визначення церковних границь єпархій та провінцій (§ 26) [20].

Міністр С. Грабський доповідав на засіданні Сейму, що Пій XI домагався від польських посланців рішення про відновлення колишніх греко-католицьких єпархій у Луцьку, Холмі та Полоцьку, але уряд Речі Посполитої на це не погодився, з огляду на загрозу для держави. І. Нагаєвський з цього приводу зауважив, що спротив польської влади був пов'язаний не з сумнівним питанням безпеки, а з намаганням втручатися в церковно релігійне життя православних українців та білорусів, з метою їх колонізації та латинізації [21]. Зокрема, польський уряд заборонив єпископові Й. Боцяну обійняти свої пастирські обов'язки в Луцьку, а поліція навіть отримала наказ застосувати щодо українського владика силу [22].

Конкордат був дуже корисним і для становища ГКЦ у Речі Посполитій. Особливо важливим був той факт, що Апостольський престол застеріг собі виключне право вибору правлячих єпископів та їх помічників без жодного втручання з боку держави. Уряд міг висувати застереження політичного спрямування лише при умові, якщо вони були доведені судом чи обґрунтовані в правовому полі. У § 12 йшлося про складення новопризначеним владикою присяги на вірність президентові Речі Посполитої. Однак згідно з католицькою концепцією, яка ставить церковну владу вищою над владою світською, єпископи відчували себе більше пов'язаними присягою, складеною папі римському, ніж державній владі. Згідно з канонічним правом, єпископ міг бути звільненим від присяги державі у випадку, коли йшлося про інтереси Церкви [23].

У § 18 конкордату було вказано, що в Польській державі жоден уніатський єпископ не має права опіки над вірними своєї пастви, які з будь-яких причин мешкають поза територіальними межами Галицької митрополії. З іншого боку, польські римо-католицькі єпископи, незважаючи на різницю обряду, могли здійснювати опіку над такими віруючими на усій території Речі Посполитої. Положення цього параграфу засвідчували побоювання польської світської та духовної влади українського сепаратизму [24]. Відтак дія Конкордату для ГКЦ була обмежена Галичиною, бо відновлення Унії на Північно-Західних землях відбувалося без співучасті ГКЦ в Галичині, а її нечисленні вірні уніати-українці Волині, Холмщини та Підляшшя підлягали юрисдикції римо-католицьких єпископів. Однак практика з'ясувала, що ієрархи Римо-католицької церкви не виявили особливої прихильності до унійного процесу, тому Апостольський престол призначив для уніатів північно-західних земель Апостольським візитатором греко-католицького єпископа М. Чарнецького [25].

Як компромісне рішення щодо територіального обмеження компетенції Галицької митрополії, А. Шептицькому вдалося домогтися відкинення, протегованого польським єпископатом, проекту відкриття римо-католицької дієцезії в Станіславі [26].

Сучасники та дослідники історії Церкви неоднозначно оцінювали суть окремих положень конкордату та його наслідки для статусу й діяльності ГКЦ. С. Баран відзначив, що цей документ давав значну охорону українській католицькій церкві й усамостійнював її у церковно-адміністративній ділянці: “Внутрішня церковно-адміністративна самостійність Католицької церкви у Польщі – а в її рамках і греко-кат. Церкви – на основі згаданого конкордату була без порівняння більша, як це було за Австрії на підставі австрійського закону з 7 травня 1874 р.” [27]. Критично оцінював зміст конкордату І. Кедрин-Рудницький. Він писав: “Але сам конкордат був для нашої

Церкви препоганій: кожний єпархіальний єпископ ставав насправді незалежним від львівського митрополита, за яким залишався моральний авторитет і титул: призначення кожного нового владики залежало від згоди варшавського уряду; призначення кожного сільського духовника залежало від згоди місцевого дідач-поміщика...” [28].

Сучасні історики дають більш виважену оцінку. Український вчений В. Перевезій [29], польські дослідники А. Земба [30], Є. Коко [31], А. Крохмаль [32] та К. Красовські [33] вважають, що, на загал, конкордат мав позитивні наслідки для ГКЦ. Водночас названі вчені відзначають, що окремі положення цього документа були невивідними для української сторони.

Унаслідок укладення конкордату митрополит А. Шептицький був змушений присягнути на лояльність Польській державі. Відповідні урочистості розпочалися 8 вересня 1925 р. святковою літургією в кафедральному костелі Варшави, за участю усіх католицьких єпископів з території Польщі. Серед них був глава ГКЦ митрополит А. Шептицький.

Після літургії єпископи переїхали до Бельведерського палацу. В президентській резиденції усі католицькі владики, по черзі, особисто склали присягу президентові С. Войцехівському, у присутності прем'єра В. Грабського, міністра віросповідань та народної освіти С. Грабського й папського нунція Л. Лаурі [34].

Урочиста присяга кожного єпископа, включно з українськими, мала такий зміст: “Перед Богом і на святу Євангелію присягаю і обіцяю, як і належить єпископові, на вірність Речі Посполитій Польщі. Присягаю і обіцяю, що з цілковитою лояльністю буду шанувати конституційний уряд і зроблю так, щоб його шанувало моє духовенство. Обіцяю також, що не буду брати участь у нарадах і не входитьиму в порозуміння, які могли б завдати шкоди польській державі, або порушити публічний порядок. Не дозволю мому духовенству брати участь у подібних починах. Дбаючи про добро та інтереси держави, намагатимусь зберегти її від будь-якої небезпеки, про загрозу якої мені стане відомо” [35].

Сприяття у впровадженні конкордату в життя й виконанні його сторонами мав Апостольський нунцій у Польщі. 25 січня 1927 р. у Варшаві Президент Речі Посполитої урочисто вручив новопризначеному нунцію Л. Лаурі кардинальські регалії [36]. Одним із перших наслідків конкордату було призначення Апостольським престолом єпископів-помічників для Галицької митрополії ГКЦ. Г. Лакоту було номіновано для Перемишльської єпархії (10 лютого 1926 р.), І. Бучка для Львівської архієпархії (20 жовтня 1929 р.), а І. Лятишевського – для Станіславівської єпархії [37].

У міжвоєнній Польщі взаємовідносини церковних інституцій й ГКЦ зокрема та держави регулював не тільки конкордат, але й цивільно-правові акти. Зокрема, розпорядок Ради Міністрів від 16.12.1925 р. увільнив Генеральну Прокуратуру від обов'язку правового захисту церков, парохій і взагалі церковних та релігійних інституцій різних конфесій чи вірувань. Відповідно вказаний розпорядок, який набув чинності дію 1 січня 1926 р., поклав обов'язок правового заступництва церкви, парохії чи церковних установ перед судами і адміністративною владою у різних процесуальних й інших судових та адміністративних установах на парохів, завідуючих парохій та настоятелів відповідних установ. У випадку невиконання своїх обов'язків у цьому питанні, вищевказані мали відповідати цілим своїм маєтком за можливу шкоду, спричинену їхньою бездіяльністю [38].

Визнавши верховенство польської держави в політичному житті, ГКЦ закликала своїх вірних використовувати закони для реалізації своїх демократичних прав і свобод.

Для віруючих ГКЦ її підпорядкування Апостольському престолові й належність до Вселенської церкви не викликала сумніву. Однак вони непорушно разом із духовенством відстоювали свій східний обряд й українську мову богослужінь, а тому рішуче дистанціювалися від польського католицизму. Як відзначив австрійський вчений Е. Суттнер зазначав: “Сила цієї Церкви та її глибоке вкорінення серед вірних викликали стурбованість з польського боку” [39].

Греко-католицьке духовенство у своїй літургічній практиці було змушене виконувати рішення § 8 конкордату: “В неділю та в день національного свята 3-го травня священики, що правлять богослужіння, відчитуватимуть літургічну молитву за благо Річипосполитої Польської та її Президента” [40].

Представники польської адміністрації пильно слідкували за виконанням українським духовенством положень § 8 конкордату. Львівський воєвода Голуховський у травні 1929 р. звернув увагу А. Шептицькому, що тогорічна, присвячена державному святові 3 травня, Служба Божа у кафедральному храмі св. Юра була перенесена на суботу 4 травня й відбулася як звичайна літургія, пов’язана з передвеликоднім святкуванням Великої Суботи. Цей факт зауважив спеціально присутній на літургії віцевоєвода Пілецький [41]. Подібних фактів невиконання греко-католицьким духовенством § 8 конкордату були сотні, які детально облікувалися польською владою і передавалися у Варшаву.

Старство Городка Ягелонського доносило Президії Львівського воєводства, що, за його даними, станом на березень 1926 р. більшість греко-католицьких парохів повіту не згадують у молитві під час літургії Польської держави, її влади та війська. Деякі замість цих означень вимовляють такі: “за Начальство” (Речичани, Добрянці); “за Державу і начальство” (Угерці, Завидовиці, Керниця); “Воїнство” (Городок Ягелонський, Лозина, Дубровиця, Ясницька); “за всіх наших Настоятелів” (Вишенька і Верещиця) [42]. Городецький староста наприкінці листа написав: “Парох греко-католицький у с. Вовчухах, донедавна, навіть ще цього року промовляв у молитві за “Цісаря Австрії Карла”. Звичайно належить до тих, які молитв за Річ посполиту Польщу і Президента не відчитують” [43]. Староста Львівського повіту в листі до згаданої інституції подав перелік 37 сіл повіту, де станом на квітень 1926 р. священики під час літургії не промовляють молитви за добро “Речі посполитої та її Президента” в усталеній формі. Натомість парох Олександр Мейський, за конфіденційними відомостями молилися “за Україну” [44].

Положення § 11 та § 19 гарантували державі право не погоджуватися з кандидатурами на єпископську посаду (окрім помічників-суфраганів) і на завідувачів парохій з огляду на державні інтереси [45]. Польська влада, оперативно підписуючи конкордат, вважала, що митрополит, через хвороби й похилий вік, скоро спочине у вічності й таким чином уряд після його смерті, через вплив на кадрові призначення зможе здобути собі більшість лояльних до Польщі єпископів у Галицькій митрополії [46].

Через дипломатичні канали польська адміністрація домоглася запровадження традиції консультацій щодо призначень також і суфраганів [47]. Польська влада виступала категорично проти призначення греко-католицькими єпископами І. Бучка [48],

Г. Лакоти [49], Й. Сліпого [50] та К. Шептицького [51]. У 1929 р. уряд не зміг перешкодити призначенню єпископом помічником І. Бучка. Однак зміг на деякий час припинити процес номінації єпископом Й. Сліпого, якому приписував зв'язки з ОУН [52].

На парафіяльному рівні ієрархи ГКЦ також прагнули самостійно вирішувати питання номінацій та уникати навіть найменшого впливу держави чи світських жертводавців, які здебільшого були римо-католицького віровизнання. Перешкоди з боку влади були різними. Зокрема, адміністрація тривалий час зволікала з наданням згоди на призначення пароха [53].

Відтак митрополит практикував призначати адміністраторів парафій, а не регулярних парохів у тих випадках, де була загроза перешкоджання з боку державної адміністрації з політичних мотивів. Призначення адміністраторів не вимагало погодження з владою чи коляторами [54].

Польський уряд, зіткнувшись з проблемами багатонаціональної держави, спрямував свої зусилля на асиміляції українців. Відтак відкриття нової української парафії розглядав як загрозу польського домінування в цій місцевості. Зокрема, Львівське воєводство у своєму листі до Міністерства віровизнань рекомендувало не дозволяти Перемишльському Ординаріатові відкрити 13 нових деканатів, потреба яких була зумовлена територіально-адміністративною реформою у державі [55]. Досить часто адміністрація не погоджувалася на відкриття парафій через побоювання на активізацію українського національного життя [56].

Відповідно до конкордату, Міністерство віровизнань могло ініціювати канонічні процеси. Таким чином, на початку червня 1926 р. було ініційовано процес проти о. В. Пелліха з Радехова [57], якого польський уряд звинуватив в антипольській пропаганді.

Згідно з конкордатом, польський уряд був зобов'язаний матеріально підтримувати ГКЦ [58]. Державна скарбниця щорічно виплачувала греко-католицькому духовенству грошові дотації у такому ж розмірі, які і решті римо-католицького кліру. За даними польського дослідника А. Земби у 1938 – 1939 рр. із державного бюджету видано на потреби Католицької церкви загалом понад 20 млн злотих, з чого греко-католики отримали майже 3 млн 302 тис. Враховуючи той факт, що греко-католики становили 14,1% загальної кількості католиків Польщі, така грошова дотація у розмірі 16,5% мала “цілком пристойну пропорцію” [59].

У пастирському посланні митрополита “Про Церкву”, яке було опубліковане в січні 1936 р. стосовно зв'язку Церкви з державою, було відзначено: “Церква не може без причини мішатися до справ чисто політичних і земських. Вона признає державну владу навіть тоді, коли ця влада є в руках грішних... Церква не повинна бути відлучена від держави” [60]. Як бачимо, фундаментальні засади відносин світської та духовної влади, викладені А. Шептицьким на підставі християнського вчення, мали особливу актуальність у міжвоєнній Польщі.

20 червня 1938 р. між Польщею і Ватиканом був укладений додатковий договір до Конкордату 1925 р. Відповідно до нової угоди, Ватикан за кошти в розмірі 2,5 млн злотих відмовився від своїх прав на церковні землі, церкви та каплиці, захоплені свого часу Росією, які перед скасуванням унії були власністю ГКЦ. Йшлося, зокрема, про передачу державі 2800 га української церковної землі. Додатковий договір підписали нунцій Ф. Кортезі та міністр Ю. Бек [61]. Під час обговорення угоди на засіданні сойму протест проти укладення такої угоди висловили тільки українські послы греко-католики та православні, але врешті договір було ратифіковано [62, 63].

Конкордат 1925 р., який визначив статус Католицької церкви і її складової – ГКЦ в Другій Речі Посполитій, став результатом компромісу між Апостольським престолом і тими польськими середовищами, які намагалися посилити залежність української церкви від польської адміністрації.

Усі обряди було зрівняно перед державним та церковним правом. ГКЦ було гарантована свобода в організації церковного життя та поставлено його в канонічну правову площину. Низку положень конкордату польська держава використовувала у своїх цілях. На загал, незважаючи на його очевидні церковно-правові недоліки, недосконалість та компромісність, укладення конкордату мало позитивні наслідки для статусу та діяльності ГКЦ. Цей документ слугував офіційною основою діяльності Церкви, зокрема ГКЦ, у Польщі та юридичною базою у домаганнях української церкви щодо забезпечення її прав.

Література

1. Голубенко І. Греко-католицька церква і національно-визвольний рух в західноукраїнських землях (30-ті – 40 роки ХХ ст.) / І. Голубенко // Церква і соціальні проблеми. Енцикліка “Сотий рік” [Текст]. — Львів : [б. в.], 1993. — С. 288—297.
2. Великий А. Г. ЧСВВ. З літопису Християнської України. Церковно-історичні радіолекції з Ватикану [Текст] : у 9 т. Т. IX: ХХ ст. — Рим : Видавництво оо. Василіан, 1977. — 304 с.
3. Завадка Б. Переслідування Української греко-католицької церкви в Галичині у 1938 – 1939 роках за участь у процесі націовставання / Б. Завадка // Церква і соціальні проблеми. Енцикліка “Сотий рік” [Текст]. — Львів : [б. в.], 1993. — С. 270—276.
4. Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча [Текст] / О. Єгрешій. — Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2006. — 168 с.
5. Киричук О. Конкордат як спосіб врегулювання державно-церковних відносин: історичний і сучасний світовий досвід для України / О. Киричук // Історія релігій в Україні [Текст] : наук. щоріч. 2009 : у 3 кн. Кн. 3. — Львів : Логос, 2008. — С. 986—1000.
6. Красівський О. Українсько-польські взаємини. 1917 – 1923 [Текст] / О. Красівський. — К. : ІМПЕНД, 2008. — 544 с.
7. Перевезій В. Греко-католицька церква в умовах українсько-польської конфронтації 20 – 30-х рр. ХХ ст. [Текст] / В. Перевезій. — К. : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, 1998. — 48 с.
8. Земба А. А. Митрополит Андрей Шептицький і уряд II Речі Посполитої Польщі у 1923 – 1939 рр. // Метрополія Нью-Йорку Служі Божому Андрееві у п’ятидесятиріччя його смерті [Текст] / за ред. М. Галіва. — Нью-Йорк : [б. в.], 1996. — С. 36—51.
9. Koko E. Metropolita Andrzej Szeptycki a państwo polskie w latach 1918 – 1939 // Metropolita Andrzej Szeptycki [Tekst] : mater. z sesji nauk. pod red. T. Stengera. — Gdańsk : Wydawnictwo “STEPAN desing”, 1995. — S. 55—69.
10. Krochmal A. Konflikt czy współpraca? Relacje między duchowieństwem łacińskim i grekokatolickim w diecezji przemyskiej w latach 1918 – 1939 [Tekst] / A. Krochmal. — Lublin : [b. w.], 2001. — 238 s.
11. Krasowski K. Związki wyznaniowe w II Rzeczypospolitej. Studium historycznoprawne [Tekst] / K. Krasowski. — Warszawa ; Poznań : PWN, 1988. — 356 s.

12. Суттнер Е. К. Українське християнство на початку III тисячоліття. Історичний досвід та еклезіологічні перспективи [Текст] / Е. К. Суттнер. — Львів : Монастир Монахів Студитського Уставу ; Видавничий відділ “Свічадо”, 2001. — С. 93.
13. Павлишин О. З історії впровадження григоріанського календаря в церковне життя українців: календарна реформа єпископа Григорія Хомишина / О. Павлишин // Україна модерна [Текст]. — Львів : Критика, 2002. — Ч. 7. — С. 28.
14. Баран С. Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність [Текст] / С. Баран. — Мюнхен : [б. в.], 1947. — С. 100.
15. Великий А. Г. ЧСВВ. З літопису Християнської України. Церковно-історичні радіолекції з Ватикану... — С. 169, 170.
16. Переvezій В. Греко-католицька церква в умовах українсько-польської конфронтації 20–30-х рр. XX ст. ... — С. 21.
17. Земба А. А. Митрополит Андрей Шептицький і уряд II Речі Посполитої Польщі у 1923–1939 рр. ... — С. 36—51.
18. Jukomski S. Konkordat zawarty dnia 10 lutego 1925 roku pomiędzy Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską [Tekst] / S. Łukomski. — Łomża : [b. w.], 1934. — S. 4.
19. Krasowski K. Związki wyznaniowe w II Rzeczypospolitej. Studium historycznoprawne... — S. 77.
20. Великий А. Г. ЧСВВ. З літопису Християнської України. Церковно-історичні радіолекції з Ватикану... — С. 170—172.
21. Нагаєвський І. Історія Римських Вселенських Архієреїв з углядженням важніших подій Української Церкви і Народу [Текст] : у 4 ч. Ч. 3: XX століття / І. Нагаєвський. — Рим : Вид. Укр. католического університету ім. св. Климента Папи, 1979. — С. 33.
22. Там само. — С. 334.
23. Krasowski K. Związki wyznaniowe w II Rzeczypospolitej. Studium historycznoprawne... — S. 76.
24. Суттнер Е. К. Українське християнство на початку III тисячоліття. Історичний досвід та еклезіологічні перспективи... — С. 94.
25. Полонська-Василенко Н. Історія Церкви / Н. Полонська-Василенко, М. Чубатий // Енциклопедія Українознавства. Загальна частина. Перевидання в Україні [Текст] : у 3 т. Т. 2. — К. : [б. в.], 1995. — С. 619.
26. Koko E. Metropolita Andrzej Szeptycki a państwo polskie w latach 1918–1939... — S. 58.
27. Баран С. Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність... — С. 100.
28. Кедрин І. Життя – події – люди. Спомини і коментарі [Текст] / І. Кедрин. — Нью-Йорк : Видавничий кооператив “Червона Калина”, 1976. — С. 311.
29. Переvezій В. Греко-католицька церква в умовах українсько-польської конфронтації 20–30-х рр. XX ст. ... — 48 с.
30. Земба А. А. Митрополит Андрей Шептицький і уряд II Речі Посполитої Польщі у 1923–1939 рр. ... — С. 36—51.
31. Koko E. Metropolita Andrzej Szeptycki a państwo polskie w latach 1918–1939... — S. 55—69.
32. Krochmal A. Konflikt czy współpraca? Relacje między duchowieństwem łacińskim i grekokatolickim w diecezji przemyskiej w latach 1918–1939... — S. 60—64.

33. Krasowski K. Związki wyznaniowe w II Rzeczypospolitej. Studium historycznoprawne... — S. 80—82.
34. Земба А. А. Митрополит Андрей Шептицький і уряд II Речі Посполитої Польщі у 1923 – 1939 рр. ... — С. 37.
35. Там само. — С. 38.
36. Wręczenie biretu kardynalskiego na zamku warszawskim // Tygodnik ilustrowany [Tekst]. — 1927. — 5 ludzie. — № 6. — S. 105, 106.
37. Великий А. Г. ЧСВВ. З літопису Християнської України. Церковно-історичні радіолекції з Ватикану... — С. 175.
38. Під увагу Вч. Отцям Парохам і Настоятелям церковних установ // Діло [Текст]. — 1926. — Ч. 5. — 6 січ. — С. 4.
39. Сутгнер Е. К. Українське християнство на початку III тисячоліття. Історичний досвід та еклезіологічні перспективи... — С. 94.
40. До чого служить релігія? Молитви, патріотизм і доноси // Діло [Текст]. — 1926. — Ч. 93. — 28 квіт. — С. 1.
41. Центральний державний історичний архів України, ф. 201. Греко-католицька митрополіча консисторія, м. Львів, оп. 1, спр. 1162, арк. 21.
42. Archiwum Akt Nowych w Warszawie [Tekst]. — Zespół 14. Ministerstwo wyznań religijnych i oświecenia publicznego, sign. 929, k. 66–68.
43. Tamże. — k. 49.
44. Tamże. — k. 71.
45. Koko E. Metropolita Andrzej Szeptycki a państwo polskie w latach 1918–1939... — S. 55–69.
46. Земба А. А. Митрополит Андрей Шептицький і уряд II Речі Посполитої Польщі у 1923 – 1939 рр. ... — С. 42.
47. Archiwum Akt Nowych w Warszawie [Tekst]. — Zespół 14, sign. 449. — S. 58, 59.
48. Tamże. — k. 82.
49. Archiwum Akt Nowych w Warszawie [Tekst], sign. 450. — k. 148.
50. Земба А. А. Митрополит Андрей Шептицький і уряд II Речі Посполитої Польщі у 1923 – 1939 рр. ... — С. 43.
51. Archiwum Akt Nowych w Warszawie [Tekst]. Zespół 14, sign. 449. — k. 35–39.
52. Koko E. Metropolita Andrzej Szeptycki a państwo polskie w latach 1918–1939... — S. 59.
53. Archiwum Akt Nowych w Warszawie [Tekst], sign. 450. — k. 225.
54. Земба А. А. Митрополит Андрей Шептицький і уряд II Речі Посполитої Польщі у 1923—1939 рр. ... — С. 43.
55. Archiwum Akt Nowych w Warszawie [Tekst], sign. 450. — k. 50.
56. Tamże. — k. 52.
57. Згідно з конкордатом // Діло [Текст]. — 1926. — Ч. 150. — 6 черв. — С. 2.
58. Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава (1939 – 1950) [Текст] / Б. Боцюрків ; пер. з англ. Н. Кочан ; за ред. О. Турія. — Львів : Видавництво Українського Католицького Університету, 2005. — 268 с.
59. Земба А. А. Митрополит Андрей Шептицький і уряд II Речі Посполитої Польщі у 1923 – 1939 рр. ... — С. 47.
60. Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність. Документи і матеріали 1899 – 1944 [Текст] : у 3 т. Т. I : Церква і церковна єдність [Текст] / гол. ред. Андрій

Кравчук. — Львів : Монастир Монахів Студійського Уставу ; Видавничий відділ “Свічадо”, 1995. — С. 234.

61. Нагаєвський І. Історія Римських Вселенських Архієреїв з углядженням важніших подій Української Церкви і Народу... — С. 343, 344.

62. Киричук О. Конкордат як спосіб врегулювання державно-церковних відносин: історичний і сучасний світовий досвід для України... — С. 986—1000.

63. Wrzuczenie biretu kardynalskiego na zamku warszawskim... — S. 105, 106.

I. Pylypiv

LEGAL STATUS OF GREEK-CATHOLIC CHURCH IN II RICH POSPOLYTA (1925 – 1939)

The legal status of Greek-Catholic church in Rich Pospoluta in accordance to the concord in 1925 between Vatican and Polish government is analysed. The positive and negative consequences of concordat for the Greek-Catholic church in wartime Poland are revealed.

Key words: The Apostle throne, Greek-Catholic Church, the Second R^{ch} Pospolit, episcopo, concordat, Metropolitan.